

Ήθος: Μια εν δυνάμει ελπίδα (Μάνου Μεγαλοκονόμου, Πρέσβεως ε.τ.)

Categories : [ΚΟΙΝΩΝΙΑ](#)

Date : 10 Φεβρουαρίου, 2009

Οι στοιχειώδεις δημοκρατικές αρχές υπαγορεύουν ότι τα μέλη μιας κοινωνίας είναι ίσα μεταξύ των. Αλλά οι σχέσεις των, πολύ συχνά, δεν είναι σχέσεις μεταξύ ίσων. Η ανθρώπινη σοφία αρχίζοντας από τους μεγάλους διανοητές της ελληνικής αρχαιότητας είχε από αιώνες αντιληφθεί αυτή την αντικειμενική αδυναμία. Και είχε καθιερώσει τον όρο Ήθος για να τονίσει ότι πέρα από τον νόμο υπήρχε ανάγκη για κάποια περαιτέρω εγγύηση για το πλέον αδύναμο μέλος σε μια ανθρώπινη σχέση. Ποτέ δεν μπορούν να είναι ίσες οι δυνάμεις σε μια σχέση λ.χ. ιατρού- ασθενή, αστυνομικού-κρατουμένου, προϊσταμένου-υφισταμένου, δημοσιογράφου-υποκειμένου είδησης, εφόρου-φορολογουμένου, δημοσίου υπαλλήλου- αιτουμένου ενέργεια της Διοίκησης, πολιτικού-πολίτη. Ο κατάλογος θα μπορούσε να συνεχισθεί επ' άπειρον.

Έτσι μια συμπεριφορά που υπαγορεύεται από το Ήθος γίνεται είδος ηθελημένης τροχοπέδης για την κατάχρηση εξουσίας, ένας εξισορροπητικός φραγμός εναντίον της επιβάρυνσης της ήδη αδύνατης κατάστασης του πλέον αδύναμου. Οι σχέσεις, αν δώσουμε ένα προκλητικό όρο, μεταξύ «εξουσιαστή» και «εξουσιαζόμενου» με την ευρύτερη ή με την στενότερη έννοια, απαλύνονται μέσα από μια συμπεριφορά που διακατέχεται από Ήθος, γίνονται πιο ισοδύναμες και διατηρείται μεταξύ των συναλλασσομένων ένα, τουλάχιστον, ίχνος εμπιστοσύνης. Και, βεβαίως, γίνεται σημαντικά δυσκολότερη η εκμετάλλευση ενός μέλους της κοινωνίας από ένα άλλο. Για τον λόγο αυτό δημιουργήθηκε λ.χ. **η δεοντολογία, που πρέπει να διέπει την σχέση του γιατρού με τον ασθενή του**. Ο όρκος του Ιπποκράτη δεν είναι παρά μια αρχή υπόδειξης της σωστής συμπεριφοράς. Η κοινωνία ανέπτυξε μέτρα προορισμένα να προστατεύσουν τον ασθενή από πιθανές καταχρήσεις του κατέχοντος το ιατρικό πλεονέκτημα. Μάλιστα στην εποχή μας οι κανόνες αυτοί επεξετάθησαν και σε τομείς που ήταν αδιανόητοι στο παρελθόν, ακριβώς επειδή οι νέες τεχνολογίες μπορούν πολύ εύκολα να δημιουργήσουν πειρασμούς αδηφάγου πλεονεξίας που άλλοτε ήταν αδιανόητοι. Πράγματι ο ρόλος του ιατρού που παίρνει αποφάσεις για την υγεία του ασθενούς είναι κρίσιμος, ζωτικός και σχεδόν πατερναλιστικός απέναντι του. Γι' αυτό, με τους κανόνες που επιβάλλουν διάφορες Ιατρικές Οργανώσεις διεθνώς, φροντίζουν να εξασφαλίζεται κάπως ο ασθενής προκειμένου ο γιατρός του να κατέχει αλλά και να επιδείξει τόσο τεχνογνωσία όσο και σωφροσύνη σύμφωνη με το επιβαλλόμενο Ήθος.

Άλλο παράδειγμα είναι **το Ήθος στην δημοσιογραφία**: Ο δημοσιογράφος

κανονικά πρέπει να συμπεριφέρεται προς τους άλλους όπως θα ήθελε να συμπεριφέρονται οι άλλοι προς αυτόν. Και γενικότερα θα πρέπει να φροντίζει για την διατήρηση της αξιοπρέπειας του άλλου, για τον τονισμό του σημαντικού και την διάκριση του από το ασήμαντο, για την ακρίβεια στην μετάδοση των ειδήσεων και για την ακριβοδίκαια μεταχείριση όλων παραγόντων της είδησης. Έτσι, ώστε να προσεγγίσει όσο είναι δυνατόν το ιδεώδες της δημοσιογραφίας που είναι η μετάδοση της αλήθειας. Σπάνια όμως βλέπει κανείς αυτούς τους - ιδανικούς ίσως - κανόνες να εφαρμόζονται σήμερα στον τόπο μας.

Το ίδιο συμβαίνει και σε άλλες σχέσεις όπου η διαφορά ισχύος είναι άνιση. Για παράδειγμα αναφέρεται η σχέση του **εμπόλεμου στρατιωτικού με τους αμάχους**. Τελευταίως έχει γίνει πολύς λόγος για παραβάσεις της «ορθής συμπεριφοράς» στρατιωτών, ακόμη και των ειρηνευτικών δυνάμεων του Ο.Η.Ε. , απέναντι σε αμάχους. Η παραπάνω περίπτωση ίσως είναι η πιο χαρακτηριστική σχέσεως άνισων δυνάμεων όπου όμως παρεμβάλλονται και άλλοι παράγοντες όπως ασφάλεια, φόβου, αβεβαιότητας κλπ. Παράγοντες, πάντως, που δεν παρατηρούνται σε άλλες σχέσεις όπως εκείνης λ.χ. **μεταξύ του πολιτικού και του πολίτη**, (συχνά το απαιτούμενο στη σχέση αυτή Έθος καλείται και πολιτοφροσύνη) όπου η έλλειψη Έθους είναι εσκεμμένη, προσχεδιασμένη και αναμφισβήτητα ιδιοτελής. Από ξένη χώρα παίρνουμε ένα μικρό παράδειγμα έλλειψης πολιτικού Έθους που επέσυρε πρόσφατα κυρώσεις στους υπευθύνους: Με χρήματα των φορολογουμένων κάποια Κυβέρνηση διαφήμισε ένα νομοσχέδιο που ούτως ή άλλως οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποί της ήταν υποχρεωμένοι να προωθήσουν. Τρανταχτό παράδειγμα παίρνουμε από τη χώρα μας: Η διακινδύνευση των αποθεματικών των Ταμείων Επικουρικής Ασφάλισης είτε πρόσφατα με ομόλογα, είτε παλαιότερα με αγοραπωλησίες μετοχών και μάλιστα εν αγνοία των δικαιούχων που έχουν επενδύσει τις οικονομίες μιας ολόκληρης ζωής. Και αυτό, χωρίς να επιβληθούν κυρώσεις.

Για λόγους και μόνο αυτοσυντηρησίας είναι καιρός, επί τέλους, να γίνει και στη χώρα μας κατανοητό ότι όταν πρόκειται για εμπιστοσύνη προς την ηγεσία καμία οργάνωση και καμία χώρα δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς αυτήν. Και γι αυτό είναι απαραίτητο οι ηγέτες μας να συμπεριφέρονται με Έθος (πολιτοφροσύνη), κάτι που είναι από τα κυριότερα χαρακτηριστικά πάνω στα οποία μπορεί να οικοδομηθεί η εμπιστοσύνη. Ίσως μάλιστα να είναι και το πιο σημαντικό. Και ότι οι συνεχείς κοκορομαχίες και αλληλοκατηγορίες μεταξύ εξ' ίσου ενόχων πολιτικών δεν πείθουν πλέον παρά ελάχιστους.

Εμπόδιο, αλλά όχι ανυπέβλητο, για την θετική αντιμετώπιση των παραπάνω αποτελεί η ευρύτητα αν όχι και **μετάλλαξη που έχει πάρει σήμερα ο όρος Έθος** - και ιδίως σε ό,τι αφορά στην αγγλική απόδοση του όρου "ethics". Τώρα αυτό που ονομάζουμε "ethics" στα διάφορα επαγγέλματα έχει το ιδιοτελή στόχο να επιστρέψει ο πελάτης προκειμένου να μην τον χάσουμε, έστω και με μεθόδους ελάχιστα ανταποκρινόμενες στο Έθος. Έτσι διαμορφώθηκε μια τεχνική που υπό τον τίτλο

«Ήθος» διδάσκει πώς μπορεί ο πελάτης να επιστρέφει στην εμπορική επιχείρηση όπου αγόρασε κάποιο προϊόν, πώς να βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με την επιχείρηση για να εκφράσει την ικανοποίησή του, και πώς να συντάσσονται εκθέσεις που περιγράφουν την αλληλοκατανόηση που επιτυγχάνεται μεταξύ αγοραστή και πωλητού. Προκύπτει επομένως η αδήριτη ανάγκη να επιστρέψουμε στο πραγματικό περιεχόμενο του όρου, στην αρχική του σημασία, αν θέλουμε να έχουμε το ποθούμενο αποτέλεσμα.

Η ταχύτητα εξέλιξης της **τεχνολογίας** σε όλους τους τομείς και επιστήμες εξ άλλου μας πείθει ότι η ποιότητα της ζωής μας στο μέλλον θα εξαρτηθεί από τη δυνατότητα που θα έχει ο άνθρωπος να ελέγξει αυτή την τεχνολογία. Και τούτο μπορεί να γίνει μόνο αν ενισχυθούν ή να διατηρηθούν τουλάχιστον τα κριτήρια των ανθρωπιστικών επιστημών και κυρίως εκείνα του **σεβασμού προς τον άνθρωπο και το περιβάλλον**. Κάτι τέτοιο δεν φαίνεται όμως να αναπτύσσει σήμερα ευνοϊκές προοπτικές. Το αντίθετο μάλιστα: επικρατεί σταδιακά η πρακτική που τείνει πάντα και αποκλειστικά **υπέρ των οικονομικών συμφερόντων**. Και η δυνατότητα αντιλόγου γίνεται καθημερινά όλο και πιο απόμακρη.

Πράγματι, άλλοτε το δημοκρατικό σχολείο φρόντιζε πραγματικά να μεταδίδει έναν ορισμένο αριθμό **γνώσεων, αρετών και συμπεριφορών που ήταν ανεξάρτητες από την οικονομία και το εμπόριο**. Εδίδασκε τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η συγγένεια, η γλωσσική, η ηθική και η πολιτιστική κληρονομιά. Μπορεί κανείς να καταλάβει εύκολα ότι τότε η κλασική παιδεία κυριαρχούμενη και τροφοδοτούμενη από τα πρότυπα των μεγάλων δασκάλων του δυτικού πολιτισμού είχε περισσότερες δυνατότητες να διαμορφώσει ανθρώπους με ιδεώδη και Ήθος. «**Σήμερα η Παιδεία διαμορφώνει**», γράφει ο **Ζαν-Κλώντ Μισεά** στο ενδιαφέρον βιβλίο του «**Η Εκπαίδευση της Αμάθειας**», «**μόνο θεατές χωρίς πνευματικά ενδιαφέροντα ή καταναλωτές διατεθειμένους να συνεργασθούν με κάθε τρόπο προκειμένου να παραδοθούν στην γοητευτική δουλειά του εμπορεύματος**». Και έτσι ο νέος ανακαλύπτει ένα κόσμο με μια ελευθερία ριζικά διαφορετική όπου τίποτε δεν απαγορεύεται, όπου δεν πρέπει να υπάρχουν ηθικές αναστολές γιατί η **κατανάλωση** δεν αφορά πλέον απλώς στην επιβίωση αλλά γίνεται κυριολεκτικά τρόπος ζωής.

Τελικά ο πραγματικός στόχος του σχολείου σήμερα είναι η **διαμόρφωση και στρατολόγηση τεχνοκρατών που θα ριχθούν στην διεθνή οικονομική αντιπαλότητα**, σε έναν απάνθρωπο χρηματοπόλεμο που έχει εξαπολυθεί χωρίς όρια γεωγραφικά ή ηθικά από την δεκαετία του '90.

Σήμερα, από την άλλη πλευρά, γίνεται πιο εύκολα κατανοητό πόσο η ανάγκη για επίδειξη ΗΘΟΥΣ παντού και σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας είναι **όχι μόνο δείγμα ανθρωπισμού και ακριβοδικίας αλλά και παράγοντας ανάπτυξης και προόδου του κοινωνικού συνόλου**. Και τούτο διότι υπάρχουν οι κοινές ανθρώπινες ανάγκες. Και διότι μέσα από την αναγνώριση της σημασίας της από κοινού διαβίωσης με συνεργατικό τρόπο επιτυγχάνεται η μεγαλύτερη δυνατή σχέση φιλίας, αγάπης, ευτυχίας, ελευθερίας και ειρήνης.

Πράγματι όλες οι εκφάνσεις του Ήθους και ιδίως του πολιτικού (βάση του: αλήθεια και τιμότητα) και του κοινωνικού, είναι προς όφελος της κοινωνίας, ενώ, αντιθέτως, η έλλειψή του μπορεί να προσπορίζει οφέλη σε ορισμένα πρόσωπα αλλά αποστερεί από φυσικές δυνατότητες και από φυσικούς πόρους ανάπτυξης το σύνολο. Η **έλλειψη Ήθους**, δηλαδή η γενικευμένη διαφθορά, όπως αυτή που επικρατεί σε πολλές χώρες σήμερα αλλά και στη χώρα μας, οδηγεί σε σύνθετο αποτέλεσμα. Το αποτέλεσμα αυτό δεν είναι μόνο η ηθική κατάπτωση αλλά και η υλική δυσπραγία, καθώς οι συνέπειες της διαφθοράς τείνουν στην μείωση του πλούτου που, αλλιώς, θα μοιραζόταν σε όλους τους πολίτες. Το φακελάκι του γιατρού, η δωροδοκία του εφόρου, η γενικευμένη φοροδιαφυγή, η πελατειακή σχέση του πολιτευτή, η επ' αμοιβή παραχώρηση της ψήφου από τον ψηφοφόρο, η προβολή δαπανηρής τιποτολογίας από την τηλεόραση, οι χοροπηδηματικές χάριν ψηφοθηρίας εκδηλώσεις των δημαρχιακών αρχόντων: Όλα αυτά και πολλά άλλα οδηγούν σε αφάνταστο περιορισμό της γενικής εισοδηματικής και αναπτυξιακής δυνατότητας μιας χώρας, εκτός και πέραν από την παντελή απώλεια της συνείδησης της κοινωνίας της.

Το Ήθος είναι από τα κύρια χαρακτηριστικά του ανθρώπου καθώς μόνο αυτός, σε αντίθεση με τα ζώα, μπορεί να θεωρηθεί ηθικά υπεύθυνος. Και με την έννοια αυτή, ότι δηλαδή το Ήθος είναι βασική προϋπόθεση αποτελεσματικής λειτουργίας της κοινωνίας αλλά και πολύτιμο αγαθό για την βελτίωση της ζωής των μελών της, οφείλουν οι πολίτες να απαιτούν την τήρηση της πολιτοφροσύνης με ιδιαίτερη επιμονή από τους πολιτικούς που ψηφίζουν. Πέρα και πάνω από τα ειδικά συντεχνιακά και πρόσκαιρα επί μέρους συμφέροντα τους.

Για να μη περιορισθούμε όμως σε θεωρητικές σκέψεις και απλές διαπιστώσεις ας δούμε το πρόβλημα του Ήθους και από την σκοπιά της απαραίτητης γνώσης που χρειάζεται για να αναπτυχθούν οι ανάλογες συμπεριφορές. Παρατηρούμε ότι σε πολλές ξένες χώρες η διδασκαλία των αρχών που πρέπει να διέπουν μια συμπεριφορά σύμφωνη με το Ήθος στα Πανεπιστήμια είναι πολύ διαδεδομένη, σε αντίθεση με τη χώρα μας. Όμως, στον τομέα του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος η ανάγκη της διδασκαλίας του Ήθους για την Ελλάδα είναι περισσότερο από εμφανής. Γι' αυτό πιστεύουμε ότι η ανάγκη αυτή θα έπρεπε να αποτελέσει σημαία των πιο φωτισμένων μελών της κοινωνίας μας και να προωθηθεί η ιδέα της διδασκαλίας του, με την ηλικιακά κατάλληλη φυσικά κλιμάκωση, σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Το Ήθος μπορεί να αναπτυχθεί και να ενσταλαχθεί στους νέους ανθρώπους με κάθε τρόπο που είναι κατάλληλος να διακρίνει καθαρά το δίκαιο από το άδικο, το σωστό από το λάθος αλλά και με το να δομήσει συστήματα και πρακτικές που να τονίζουν την αρετή της σωστής συμπεριφοράς και τα μειονεκτήματα για την κοινότητα των πράξεων που δεν συμβαδίζουν με το Ήθος. Η αρχή της αξίας της Ζωής και της ασφάλειας, η αρχή της διάκρισης Καλού - Κακού, η αρχή της Δικαιοσύνης και της Ακριβοδικίας, η αρχή της Αλήθειας και της Τιμότητας, η αρχή της Προσωπικής Ελευθερίας πρέπει να ξαναδιατυπωθούν και, όπου ξεχάσθηκαν, να ξανατονισθούν. Καθώς μέσα σε ένα «Ηθικό Σύστημα» το ζητούμενο

είναι η ελευθερία αλλά σε συνδυασμό με σταθερότητα και τάξη, η διδασκαλία που προτείνεται θα πρέπει να βασίζεται στην λογική χωρίς όμως να αποκλείει και το συναίσθημα, με στόχο να διαμορφωθεί ένα σύστημα πρακτικό και ικανό να εφαρμοστεί στην εποχή μας. Ένα σύστημα γενικής εφαρμογής αλλά που να μπορεί να ισχύσει στην πράξη και σε ειδικές καταστάσεις και άτομα. Που να είναι ικανό να λύνει διαφορές μεταξύ ανθρώπων, καθηκόντων και δικαιωμάτων. Και, βασικά, να είναι επιδεκτικό διδασκαλίας και διάδοσης. Να είναι ένα νέο φως για το μέλλον των πολιτών που βαδίζουν κάθε μέρα στο σκότος της διαφθοράς.

Όσο περισσότερο θα διδάσκεται η συμπεριφορά που επιβάλλει το Ήθος, τόσο περισσότερο θα γίνεται απόκτημα της γνώσης και της εμπειρίας μας. Όσο περισσότερο γίνεται απόκτημα της εμπειρίας μας τόσο περισσότερο θα αναζητούμε την τήρησή της από όλους και την επαναφορά στον ορθό δρόμο όσων, λίγων πλέον, θα παραβιάζουν τις σχετικές αρχές και τόσο περισσότερο θα γίνεται έμφυτη η ανάγκη της τήρησής των. Όσο περισσότερο θα γίνεται έμφυτη η ανάγκη αυτή, τόσο περισσότερο θα αυξάνεται η αλληλεγγύη και τελικά η ενότητα και η αυτοπεποίθηση του έθνους. Αλλάζοντας έτσι και τον τρόπο εκτίμησης των πολιτών απέναντι στον τόπο του και προωθώντας την σκέψη ότι κάποια σημαντική βελτίωση γίνεται στη ζωή του. Και ότι (γιατί όχι στο κάτω-κάτω;) έφτασε ο καιρός να διδάξει και πάλι η χώρα μας κάτι χρήσιμο στους άλλους. Κάτι που σήμερα χρειάζεται απόλυτα ο άνθρωπος για να ελευθερωθεί από την ακατάσχετη μανία της εμπορευματοποίησης των πάντων, κάποια δύναμη που να τον κάνει ικανό να αμφισβητήσει τις καταναλωτικές οφθαλμαπάτες της νέας τάξης.

(Από το περιοδικό «ΕΥΘΥΝΗ» Ιούλιος 2007)